

30. (2014) *Ukrainske suspilstvo v umovakh radianskoho ladu: povsiakdennyi vymir. Navchalnyi posibnyk [Ukrainian society in the conditions of the Soviet system: the daily dimension. Tutorial] / V.P. Kotsur (holovn. red.). Pereiaslav-Khmelnytskyi: Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. H. Skovorody [in Ukrainian].*

31. Filiniuk, V. (2013). Problema povsiakdennia u fokusi istorii [The problem of everyday life in the focus of history] // *Naukovyi dialoh «Skhid-Zakhid»: materialy vseukrainskoi naukovoï konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu* (m. Kam'ianets-Podilskyi, 10 lypnia 2013 r.): U 4-kh ch. Dnipropetrovsk: TOV «Innovatsiia», 3, 79-80 [in Ukrainian].

32. Yankovska, O. Sotsialna polityka derzhavy ochyma robitnykiv i selian [Social policy of the state through the eyes of the workers and peasants] // *Povoienna Ukraina: narysy sotsialnoi istorii (druha polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.)*. U 2-kh knyhakh, 3 chastynakh. Kn.1. Ch.1-2, 141-177 [in Ukrainian].

Одержано 24.09.2018.

УДК 070 (091)(477) «197/198»

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2019-45-67-75>

Новородовська Наталія,

аспірантка кафедри історії та культури України

nataliatolochko1995@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7369-4344>

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Novorodovska Natalia,

a postgraduate student of Department of History and Culture of Ukraine

nataliatolochko1995@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7369-4344>

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

ПРЕСА ТА ЖУРНАЛЬНА ПЕРІОДИКА НА ТЕРИТОРІЇ УРСР У 1970-Х НА ПОЧАТКУ 1980-Х РР.: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглядається становище преси та журнальної періодики на території УРСР у 1970-х на початку 1980-х рр. Деталізовано кількість україномовної періодичної продукції у період «застою». Проаналізовано передумови та причини переходу до російськомовного друку. Вказано перелік україномовних та російськомовних назв газет та журналів. Охарактеризовано становище фондів паперу та україномовного друку на території УРСР. Досліджено видавництво літератури спрямованої на критику міжнародного сіонізму та буржуазного націоналізму на прикладі журнальних видань та періодичної преси. Розглянуто проблему двомовності на прикладі рішення ректорату Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, що надавало першорядну роль російськомовному друку студентської періодики. Надано перелік газетної продукції періоду «застою», зокрема: «Известия», «Робітнича газета», «Ленінський шлях», «Трибуна лектора» та «Вечірній Київ». Детально розглянуто наступні журнальні видання: «Минералогический журнал», «Сверхтвердые материалы», «Химия и технология воды», «Экспериментальная онкология», «Электронное моделирование»,

«Геофизический журнал», «Металлофизика», «Промышленная теплотехника», «Техническая электродинамика», «Вестник древней истории», «Вестник Ленинградского университета», «Вестник Московского университета» та «Український історичний журнал». Деталізовано перелік літератури спрямованої на критику міжнародного сіонізму, зокрема: «Чотні сотні сіонізму», «Сіонізм як різновид расизму», «Сіонізм – лютий ворог інтернаціонального єднання трудящих», «Реакційна войовничість сіонізму», «Сіонізм і апартеїд», «Сіонізм зняряддя реакції», «Мораль талмуда і сіонізм», «Сіонізм – зняряддя антикомунізму», «Сіоністська пастка», «Міжнародний сіонізм на службі імперіалізму» та «Класова суть сіонізму».

У результаті проведеного дослідження констатовано, що використання української мови у наукових колах відходило на другий план, партійна номенклатура та провідні видавництва УРСР надавали першорядну роль для російської мови поширення інформації наукового та публіцистичного характеру. Як наслідок на території СРСР, та УРСР зокрема, поширилася нова хвиля русифікації, спрямована на знищення української самобутності, мовно-культурної ідентичності та духу української нації.

Ключові слова: газети, журнали, книги, застій, білігвінізм, русифікація, двомовність, міжнародний сіонізм, буржуазний націоналізм.

PRESS AND JOURNAL PERIODICALS ON TERRITORY OF USSR IN 1970'S AND EARLY 1980'S: SOCIOCULTURAL ANALYSIS

Situation of Press and Journal periodicals on territory of USSR in 1970's and early 1980's is theme of the article. Quantity of Ukrainian-language periodic products in the period of «stagnation» is detailed. Analyzed the background and reasons of transition to Russian-language press. List of Ukrainian and Russian-language titles of newspapers and magazines is specified. Situation of the funds of paper and Ukrainian-language printing on the territory of Ukrainian SSR is described. Publication of literature aimed at criticizing international Zionism and bourgeois nationalism was studied on an example of journal publications and periodicals. Bilingual problem is considered on the example of the decision of rectorate of the Kyiv State University named after T. H. Shevchenko, which gave a primary role to the Russian-language press of student periodicals. List of newspaper products of the «stagnation» period is provided, in particular: «Izvestia», «Newspaper of workers», «Lenin's path», «Tribune of lecturer» and «Evening Kyiv». Following magazine editions were considered in detail: «Mineralogical Journal», «Superhard materials», «Chemistry and water technology», «Experimental Oncology», «Electronic modeling», «Geophysical Journal», «Metallophysics», «Industrial heat engineering», «Technical electrodynamics», «Herald of ancient history», «Bulletin of the Leningrad University», «Bulletin of the Moscow University» and «Ukrainian Historical Magazine». List of literature aimed at criticizing international Zionism is detailed, in particular: «Black hundreds of Zionism», «Zionism as a kind of racism», «Zionism – fierce enemy of the international unity of working people», «Reaction militancy of Zionism», «Zionism and apartheid», «Zionism is an instrument of reaction», «The morality of the Talmud and Zionism», «Zionism – an instrument of anti-communism», «Zionist trap», «International Zionism in the service of imperialism» and «Class essence of Zionism».

As a result of research, it was stated that use of Ukrainian language in scientific circles was moved back into the background; party nomenclature and leading publishers of the Ukrainian SSR gave primary role to the Russian language in dissemination of scientific and journalistic information. As a consequence, a new wave of Russification, aimed at destroying Ukrainian identity, language and cultural identity and spirit of Ukrainian nation, spread in USSR and Ukrainian SSR in particular.

Key words: newspapers, magazines, books, stagnation, Russification, bilingualism, international Zionism, bourgeois nationalism.

На сучасному етапі розбудови незалежної Української держави досить актуальним, дискусійним та проблемним залишається мовне питання. Незважаючи на велику кількість наукових публікацій мовна політика періоду «застою» залишається не достатньо висвітленою та потребує подальшого наукового обґрунтування у соціокультурному вимірі. Деталізація даної проблематики надасть змогу науковцям більш ґрунтовно прослідкувати парадигму мовних трансформацій через аналіз становища преси та журнальної періодики означеного періоду, прослідкувати етапи скорочення україномовного друку та паперового фонду. Зважаючи на той факт, що українська мова століттями зазнавала лексикологічної трансформації, утисків та обмежень у побутовому вжитку, дана стаття є актуальним продовженням висвітлення становища мовного питання у Радянській Україні 1970-1980 рр. та поширення проблеми білігвінізму на території СРСР.

Метою даної статті є огляд періодичних видань на території УРСР у 1970-х на початку 1980-х рр. у контексті соціокультурного аналізу даної проблематики.

Історіографія даної проблематики представлена працями Ж.А. Шевчук, М. Ярмоленко та Ю.О. Каганова. Так, дослідниця М. Ярмоленко, вивчаючи особливості мовної політики партійної номенклатури у період «застою» виокремлювала закономірності впливу радянської влади на розвиток української мови [14]. Дослідження Ж.А. Шевчук розкривають процес русифікації української мови у контексті гуманітарної політики, що в свою чергу, позитивно вплинуло на аналіз преси та журнальної періодики означеного періоду [13]. Наукові публікації Ю.О. Каганова висвітлюють становище радянської преси та її вплив на масову свідомість жителів УРСР у 1950-1980-х рр. [1].

Упродовж 1970-1980-х рр. партійна номенклатура активно поширювала тезу про російську мову, як другу рідну, для народів Радянського Союзу. Прийняті 1970-1980-ті роки нормативні акти вищого політичного і державного керівництва СРСР та УРСР повною мірою віддавали пріоритет російській мові. Партійні з'їзди, пленуми та сесії Рад проводилися виключно російською. Радянське керівництво докладало значних зусиль для того, щоб частка українською мови у суспільному житті населення УРСР була мінімальною. Упродовж 1969-1980-х рр. частка журналів, які виходили українською мовою знизилася з 46 до 19 %, а відсоток україномовних книжок, що публікували у 1959-1980-х рр., впав з 60 до 24 %. Серед наукових журналів, які видавалися в УРСР у 1970-х рр., 11 було надруковано російською мовою, 2 – російською та українською, і лише один журнал українською мовою. До кінця 1980-х рр. російською мовою видавалися майже всі журнали з природничих та точних наук [14, с.370-371].

За свідченнями архівних матеріалів, політика русифікації охопила всі сфери мовно-культурного, національно-історичного, наукового та духовного життя українського народу. Зокрема, русифікаційні процеси значно поширилися у видавничій сфері 1970-1980-х рр. на території УРСР.

Слід зазначити, що в 1960-1980-х рр. відбулося різке зменшення обсягу україномовних видань та їх тиражу на території УРСР. Якщо у 1960-х р. українською мовою видавалося 3852 назви книг і брошур тиражем 80-500 тис. примірників, то у 1970 р – 3112 та 92800 тис., у 1980 р. – 2167 та 92200 тис., 1985 р. – 1893 та 77846 тис. Кількість україномовних видань на території СРСР теж мала від'ємні показники, так у 1970 р. на території радянської республіки було видано 8133 друковані одиниці, в тому числі українською мовою – 3105; у 1980 р. – 9061 тис., українською мовою – 2164; у 1985 р. – 8362, українською – 1890. До російськомовного друку перейшли такі київські видавництва, як: «Техніка», «Урожай», «Будівельник» [13, с. 52].

Про поширення русифікаційних процесів на території УРСР свідчить засідання Президії Академії наук Української РСР від 18 січня 1979 р. у результаті діяльності якого було видано постанову «Про створення нових журналів Академії наук Української РСР», які планувалося друкувати саме російською мовою.

Президія Академії наук УРСР постановила розпочати з другої половини 1979 р. випуск дев'яти нових журналів: «Минералогический журнал», «Сверхтвердые материалы», «Химия и технология воды», «Экспериментальная онкология», «Электронное моделирование», «Геофизический журнал», «Металлофизика», «Промышленная теплотехника», «Техническая электродинамика» [6, арк. 4-5]. Мовою публікацій для вище перелічених журналів була обрана російська. Періодичність видання становила 6 разів на рік. Журнальні видання орієнтувалися переважно на наукових працівників, що досліджували такі галузі науки, як: геологія, геофізика, геохімія, науки про Землю, хімію, онкологію, фізіологію, біохімію, теоретичну медицину, енергетику, електроніку та моделювання, електродинаміку, фізику, металофізику та теплофізику.

Друк та поширення вищезазначених журналів покладался на видавництво «Наукова думка» під керівництвом Храмова Ю.О., засноване у 1922 р., яке спеціалізується на випуску наукової літератури і по сьогоднішній день. Постановою Президії Академії наук УРСР було затверджено головними редакторами республіканських журналів: Чекунова А.В., члена-кореспондента АН УРСР («Геофизический журнал»); Гріднева В.Н., академіка АН УРСР («Металлофизика»); Геращенко О.А., члена-кореспондента АН УРСР («Промышленная теплотехника»); Шидловського А.К., члена-кореспондента АН УРСР («Техническая электродинамика») [6, арк. 6]. На посади головних редакторів центральних журналів було обрано: Щербак М.П., члена-кореспондента АН УРСР («Минералогический журнал»); Новикова М.В., доктора технічних наук («Сверхтвердые материалы»); Пилишенка А.Т., академіка АН УРСР («Химия и технология воды»); Пінчука В.Г., члена-кореспондента АН УРСР («Экспериментальная онкология»); Пухова Г.Є., академіка АН УРСР («Электронное моделирование») [6, арк. 6-7].

Постанова Президії зазначала, що починаючи з 1979 р. припинялося видавництво таких міжвідомчих збірників, як «Металлофизика», «Региональная и генетическая минералогия», «Конституция и свойства минералов», «Теплофизика и теплотехника», «Онкология», «Математическое моделирование» [6, арк. 7].

Паралельно у 1970-1980-х рр. видавалися журнали на історичну тематику, зокрема: «Вестник древней истории», «Вестник Ленинградского университета», «Вестник Московского университета» та «Український історичний журнал» [12, с.89-90]. Проте, незважаючи на значні тиражі та популярність серед наукових кіл республіки, мова публікації у наукових журналах гуманітарного спрямування все ж залишалася російською. Українська мова втрачала статус наукової мови, що в подальшому призвело до її знецінення та нівелювання науковців УРСР під час вибору мови дослідження.

На противагу журналам природничо-технологічного та історично-філологічного спрямування у період «застою» розпочалося активне видавництво літератури, спрямованої на критику міжнародного сіонізму, у тому числі журнальних видань та періодичної преси. Особливістю даного виду літератури є чітко спрямована пропаганда українською та російською мовами.

У 1975-1978 рр. на підтримку критики міжнародного сіонізму було видано 27 назв тиражем 671,8 тис. екземплярів. У 1979-1980-ті рр. 18 назв тиражем 464 тис. екземплярів [11, арк. 21]. Радянське керівництво поширювало популістські настрої серед населення республіки з метою підвищення ідейно-політичного рівня громадян СРСР та виховання людини «нового» типу, надійного гвинтика тоталітарної системи управління державою.

До літератури, випущеної видавництвами СРСР та безпосередньо спрямованої на критику міжнародного сіонізму, всіх його течій та проявів у період 1975-1978 рр. варто віднести статті, видані українською мовою: «Чорні сотні сіонізму», «У змові з катами», «Народом осуджені», «Тризуб і «зірка Давида», «Сіонізм і расизм» [10, арк. 22], «Розкажи правду людям», «На крові і золоті зрощений», «Наша Батьківщина – Радянський Союз» [10, арк. 23], «Сіонізм як різновид расизму», «Сіонізм – лютий ворог інтернаціонального єднання трудящих», «Реакційна войовничість сіонізму», «В одній запроданській упряжці», «Генеалогія запроданства» [10, арк. 24] та російською мовою: «Сіонізм і

апартеїд», «У капкані», «З чужого голосу» [10, арк. 23], «Сіонізм знаряддя реакції», «Мораль талмуда і сіонізм», «Наша відповідь наклепникам», «Сіонізм – знаряддя антикомунізму», «Сіоністська пастка» [9, арк. 24], «Отравленные стрелы», «Іудаїзм: минуле без майбутнього», «Піски говорять», «Міжнародний сіонізм на службі імперіалізму» [10, арк. 24].

У 1979-1980-х рр. до видань, спрямованих на викриття реакційної суті міжнародного сіонізму та антирадянської сіоністської пропаганди варто віднести україномовні публікації: «Краплені карти. Збірка статей радянських громадян, в яких викривається брехливість ізраїльської пропаганди, реакційність ідеології і політики сіонізму» [9, арк. 25], «Пост імені Ярослава Галана, вип. 6. Збірка памфлетів, статей, нарисів, спрямованих проти українського бурж. націоналізму і сіонізму», «Втрачений горизонт. П'єса про трагедію тих, хто під впливом буржуазної пропаганди втратив Батьківщину» [9, арк. 26], «Клерикали без масок. У брошурі показано як модернізована іудаїстська догматика служить агресивним цілям міжнародного сіонізму» [9, арк. 27] та російськомовні брошури: «Брудні справи мовчазних служб», «Антикомуністичний альянс» [9, арк. 25], «Класова суть сіонізму», «Приреченість політики і практики сіонізму», «Почім честь, панове?», «Міфи і реальність», «Їх ремесла – зрада» [9, арк. 27]; книги: «Сіонізм без маски» [9, арк. 25], «Непрошені візитери», «Потойбічні «місіонери» [9, арк. 26], «Крах сіоністських теорій» [9, арк. 28]; романи: «Місто біля річки» [9, арк. 26], «Вибір» [9, арк. 28].

Більшість книг і брошур, виданих у 1975-1980-х рр., є масово-політичними. Основним завданням літератури, спрямованої на критику міжнародного сіонізму та українського буржуазного націоналізму, є всебічний аналіз їх тогочасної революційної діяльності, у тому числі критика з боку радянської влади. Набував популярності друк даного виду літератури іноземними мовами, з метою «просвітлення» іноземних читачів. Для прикладу брошура Л.Ю. Беренштейна «Сіонізм як різновид расизму» була перекладена з української на англійську мову. У 1979 р. брошуру було перевидано французькою мовою [7, арк. 30]. Прояви русифікації україномовного населення УРСР простежуються під час аналізу літератури, спрямованої на боротьбу з українським буржуазним націоналізмом. Про це свідчить постанова № 3-113-17 «Про випуск видавництвами республіки літератури з питань критики міжнародного сіонізму і українського буржуазного націоналізму» від 6 березня 1979 р. [7, арк. 29].

Всього за 1975 р. було видано 8 назв тиражем 174,3 тис. примірників, у 1976 р. 8 назв тиражем 205 тис. примірників, 1977 р. – 6 назв тиражем 186 тис. примірників, 1978 р. – 5 назв тиражем 106,5 тис. примірників, 1979 р. – 10 назв тиражем 252 тис. примірників, 1980 р. – 8 назв тиражем 242 тис. примірників. Станом на 1975-1980 рр. українською мовою було видано 18 публікацій популістського спрямування, в той час як російською – 25 відповідного ідеологічного змісту. Вказані статистичні дані засвідчують початок формування білігвінізму як на території УРСР, так і СРСР загалом.

Про другорядну роль, яка була відведена для української мови, свідчить рішення ректорату Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка та партійного комітету вузу «Про внесення поправок щодо видавництва додатку до газети «Київський університет». Пропонувалося розпочати видавництво додатку російською мовою зі значним розширенням формату газети та збільшенням періодичності виходу до 6 разів на рік [3, арк. 42]. Ректорат університету обґрунтовував своє прохання тим, що в університеті навчається близько 1500 іноземних студентів та аспірантів із 73 країн світу, які не володіють українською мовою. Для більш ефективного проведення соціалістичної пропаганди та агітації радянського способу життя необхідно видавати газетні публікації саме російською мовою, інакше вони втратять свою ефективність, як основного важеля ідейно-політичного впливу на цей контингент студентства [2, арк. 44].

Дане рішення свідчить про дискримінацію української мови, пропагує поширення російської серед студентської молоді та іноземців, що навчаються у вище вказаному вузі.

Перехід до російськомовного друкованого слова можна розцінювати також як прояв русифікації україномовного студентства вузу, що позбавлялося можливості дізнаватися новини рідною мовою.

На протипагу журнальним виданням, у період існування СРСР, періодична преса набула широкого поширення. Цьому сприяло декілька ключових факторів: розповсюдження загальносоюзної інформації за допомогою періодичних видань, ідеологізація змісту друкованого слова, цілковитий контроль партії над роботою ЗМІ, низька вартість газет та брошур, примусова підписка та передплата друкованих видань для членів комуністичної партії, робітників підприємств, заводів, фабрик, працівників закладів освіти та науки. Слід також враховувати поширення загальносоюзної (центральної) преси, передплата на яку була необмеженою, тоді як на республіканські видання на адміністративному рівні існувало обмеження передплатних тиражів [1, с. 214].

До періодичних видань періоду «застою» варто віднести газети: «Известия» (заснована у 1917 р. під назвою «Известия Петроградского совета рабочих и солдатских депутатов», виходить по сьогоднішній день на території Російської Федерації, основна мета діяльності полягає у популяризації екстремізму, розпалюванні ворожнечі між країнами, пропаганді політики Кремля та публікації матеріалів на замовлення, мова публікацій - російська); «Робітничая газета» (видається в Києві з 1957 р. російською та українською мовами. У 1965 р. наклад друкованих примірників українською мовою сягав – 78 000, російською – 121 000); «Ленінський шлях» (виходила українською мовою, 1945-1991 р.); «Трибуна лектора» (мова – українська, виходить з 1965 р. в Києві) [1, с. 214].

Важливого всесоюзного значення набула газета «Вечірній Київ», заснована ще у 1906 році під назвою «Вечерняя газета». Перший номер україномовної газети «Вечірній Київ» було видано 1 червня 1951 р., проте ЦК КП(б) У не влаштував україномовний статус провідної газети республіки. З метою русифікації газети ЦК КП(б) У звернувся до ЦК КПРС з проханням дублювання газети «Вечірній Київ» російською мовою, аргументуючи дане прохання тим, що значна частка населення Києва є російськомовною та не володіє у повному обсязі українською мовою, великою кількістю звернень читачів газети з даного питання та національним складом жителів столиці УРСР. Згідно з переписом населення 1979 р. близько 42,7 % жителів столиці визнали рідною мовою російську, що дає підстави для переходу до російськомовного друку. Крім цього у Києві навчається багато студентів з інших країн Радянського Союзу, які не можуть повною мірою сприймати інформацію українською мовою. Дублювання газети пропонувалося почати з 1 січня 1983 р., з наступним тиражем друкованих екземплярів: українською мовою – 80 тис., російською – 120 тис. примірників. Постановою ЦК КП(б) У від 16 липня 1973 р. «О заработной плате работников районных, городских, областных, краевых газет и некоторых других категорий работников печати» передбачено при дубляжі обласних газет збільшення посад тільки технічних працівників, що не враховує специфіки вечірньої газети. Тому для забезпечення якісного друку газети пропонувалося запровадити додаткові посади: замісника редактора по дубляжу; замісника відповідального секретаря, що повинен готувати макети газети на російській мові; трьох кореспондентів – для компенсації робочого часу рядових творчих працівників, які зайняті перекладом газети на російську мову; перекладача літературного редактора. Кадрові зміни мали призвести до зростання місячного фонду заробітної плати редакції на 2505 рублів. Зазначалося, що поліграфічний комбінат видавництва «Київська правда» в змозі забезпечити видавництво газети «Вечірній Київ» на двох мовах. Планувалося, що випуск газети українською та російською мовою буде сприяти поширенню її пропагандистської, організаторської та інформаційної ролі у руслі патріотичного та інтернаціонального виховання трудових мас [4, арк. 1-2]. Постановою ЦК комуністичної партії України №135/121 від 26 березня 1981 р. було підтримано пропозицію Київського міського компартії УРСР щодо дублювання газети «Вечірній Київ» російською мовою [8, арк. 50].

Свідченням процесу русифікації на українському мовно-культурному просторі, є факт того, що для видавництва вище зазначених газет та журналів планувалося використати фонди паперу, які звільнялися внаслідок припинення видання міжвідомчих збірників, а також через припинення видання журнальної періодики українською мовою, зокрема: «Українського математичного журналу», «Українського фізичного журналу», «Українського хімічного журналу» та «Геологічного журналу» [6, арк. 7]. Ліквідація журналів супроводжувалася скороченням штатних редакційних працівників, особливо тих, які писали українською мовою, що водночас, надавало можливість збільшити кількість працівників «нових» російськомовних журналів.

Зокрема, держплан СРСР планував виділити в 1970-х рр. для УРСР 119 тис. тон паперу на потреби видавництва газет, журналів та книг [5, арк. 2]. Попри це, надані сировинні ресурси були не в змозі задовольнити потреби населення у друкованій продукції, що призвело до значного скорочення газет та журналів у роздрібній торгівлі та зменшення кількості працівників типографії.

Для безперервного видавництва у 1970-х рр. газет, журналів та книг ЦК КП(б) України надіслав звернення до ЦК КПРС з метою одержання додаткових фондів паперу для УРСР та можливості додаткового виділення: газетного паперу – 2650 тон, типографічного – 3900 тон, офсетного – 850 тон, паперу для глибокого друку – 400 тон, крейдованого паперу – 300 тон, літографського – 220 тон, картографічного – 130 тон. ЦК КП(б) України робив акцент на низькосортності виділеного паперу для Радянської України (в основному третього сорту). Так у 1965 р. для України було виділено 46,1%, у 1969 р. – 58%, а в 1970 р. – 65% третьосортних номерів типографічного паперу [5, арк. 3]. Вище наведені дані свідчать про відведення другорядної ролі для україномовної продукції, у тому числі фахового та популістського спрямування, що призвело до значного зменшення відсотка україномовної масової літератури.

Таким чином, значного поширення набула журнальна періодика наукового змісту спрямована на боротьбу з проявами міжнародного сіонізму та антирадянськими настроями серед населення УРСР. Основним зняряддям поширення вище зазначеної інформації, серед широкого загалу, слугували статті, брошури, книги та романи. Наукові журнали 1979 р. відмовлялися від української мови, що в результаті призвело до скорочення штату україномовних працівників та нової хвилі русифікації україномовної інтелігенції. Ці та інші негативні тенденції, які активно поширювалися на українському мовно-культурному просторі, стимулювали поширення білінгвізму на території УРСР. Українська мова втрачала свій багатовіковий статус та значення у державному житті. Нову хвилю русифікаційних процесів та території України стимулював перехід преси та журнальної періодики наукового спрямування до російської мови викладу матеріалу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Каганов Ю.О. Радянська преса та конструювання масової суспільної свідомості в Україні (1950-ті – 1985 рр.) // Наукові записки історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2014. Вип. XXXVIII. С. 213-225.
2. Лист секретарю Центрального комітету Комуністичної партії України тов. Маленчуку В.Є. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1883. Арк. 44.
3. Лист ЦК Комуністичної партії України про видавництво російською мовою додатку до газети «Київський університет». ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1883. Арк. 42
4. Лист ЦК КПРС про дублювання газети «Вечірній Київ» російською мовою. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2401. Арк. 1-2.
5. Лист ЦК КПРС про обсяги паперу для друку газет, журналів та книг. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 361. Арк. 2-3.
6. Постанова № 41 Президії АН УРСР «Про створення нових журналів Академії наук УРСР» від 18 січня 1979 р. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1883. Арк. 4-7.

7. Про випуск видавництвами республіки літератури з питань критики міжнародного сіонізму і українського буржуазного націоналізму. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1883. Арк. 29-32.

8. Проект постановлення ЦК Компартії України «О дублировании газеты «Вечірній Київ» на русский язык» от 26.03.81. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2222. Арк. 50.

9. Список видань, спрямованих на викриття реакційної суті міжнародного сіонізму та антирадянської сіоністської пропаганди. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1883. Арк. 25-28.

10. Список літератури, спрямованої проти сіонізму, випущеної видавництвами республіки протягом 1975-1978 років. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1883. Арк. 22-24.

11. Справка об издании литературы по вопросам критики международного сионизма. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1883. Арк. 21.

12. Фонди наукової бібліотеки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Періодичні видання, 1812–2012 рр. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1395> (дата звернення: 02.02.2019).

13. Шевчук Ж.А. Мовна політика в Україні (кінець 50-х – початок 90-х рр. ХХ ст.). Дис. на здобут. наук. ступеня канд. іст. наук за спец.: 07.00.01. – «Історія України». Київ, 2001. 178 с.

14. Ярмоленко М. Мовна політика в УРСР у 40-80-х роках ХХ століття // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Київ: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. Вип. 3 (65). С. 365-377.

REFERENCES

1. Kahanov, Yu.O. (2014). Radianska presa ta konstruiuvannya masovoi suspilnoi svidomosti v Ukraini (1950-ti – 1985 rr.) [Soviet press and construction of mass social consciousness in Ukraine (1950s – 1985)]. *Naukovi zapysky istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, XXXVIII, 213-225

2. *Lyst sekretariu Tsentralnoho komitetu Komunistychnoi partii Ukrainy tov. Malenchuku V.Ye [Letter to the Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, Malenchuku V.E.]*. TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 1883. Ark. 44.

3. *Lyst TsK Komunistychnoi partii Ukrainy pro vydavnytstvo rosiiskoiu movoiu dodatku do hazety «Kyivskiy universytet» [Letter from the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the publication in Russian of the annex to the newspaper «Kyiv University»]*. TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 1883. Ark. 42

4. *Lyst TsK KPRS pro dubliuvannya hazety «Vechirniy Kyiv» rosiiskoiu movoiu [Letter from the Central Committee of the CPSU on the dubbing of the newspaper «Evening Kiev» in Russian]*. TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 2401. Ark. 1-2.

5. *Lyst TsK KPRS pro obsiahy paperu dlia druku hazet, zhurnaliv ta knykh [Letter from the Central Committee of the CPSU about the oath of the father for a friend of newspapers, magazines and books]*. TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 361. Ark. 2-3.

6. *Postanova № 41 Prezhdii AN URSSR «Pro stvorennia novykh zhurnaliv Akademii nauk URSSR» vid 18 sichnia 1979 r. [Resolution No. 41 of the Presidium of the Academy of Sciences of the USSR «On the Creation of New Log Books of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR» dated January 18, 1979]*. TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 1883. Ark. 4-7.

7. *Pro vypusk vydavnytstvamy respubliky literatury z pytan krytyky mizhnarodnoho sionizmu i ukrainskoho burzhuaznoho natsionalizmu [About the issue of publishing houses of the republic of literature on issues of criticism of international Zionism and Ukrainian bourgeois nationalism]*. TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 1883. Ark. 29-32.

8. *Proekt postanovleniya TsK Kompartii Ukrainy «O dublirovanii gazety «Vechirniy Kyiv» na russkiy yazyk» ot 26.03.81 [Draft Resolution of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine «On the duplication of the newspaper «Evening Kiev» into Russian» from 03.26.81]*. TsDAGO. F. 1. Op. 25. Spr. 2222. Ark. 50

9. *Spysok vydan, spriamovanykh na vykryttia reaktsiinoi suti mizhnarodnoho sionizmu ta antyradianskoi sionistskoi propahandy [List of publications aimed at exposing the reactionary nature of international Zionism and anti-Soviet Zionist propaganda].* TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 1883. Ark. 25-28.

10. *Spysok literatury, spriamovanoi proty sionizmu, vypushchenoi vydavnytstvamy respubliky protiahom 1975-1978 rokiv [References of literature directed against Zionism, published by the publishers of the republic during 1975-1978].* TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 1883. Ark. 22-24.

11. *Spravka ob izdaniі literatury po voprosam kritiki mezhdunarodnogo sionizma [Help on the publication of literature on the criticism of international Zionism].* TsDAGO. F. 1. Op. 25. Spr. 1883. Ark. 21.

12. *Fondy naukovoі biblioteki Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Periodychni vydannia, 1812–2012 rr. [Funds of the National University University Library of Law «The Legal Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise». Periodical vision, 1812–2012 pp.].* URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1395>

13. Shevchuk, Zh.A. (2001). *Movna polityka v Ukraini (kinets 50-kh – pochatok 90-kh rr. KhKh st.) [Language policy in Ukraine (late 50's - early 90's of the twentieth century).]* Dys. na zdobut. nauk. stupenia kand. ist. nauk za spets.: 07.00.01. – «Istoriia Ukrainy». Kyiv

14. Yarmolenko, M. (2012). *Movna polityka v URSS u 40-80-kh rokakh XX stolittia [Language policy in the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the 40-80 years of the XX century].* *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*, 3 (65), 365-377.

Одержано 02.04.2019.

УДК 94 (477)
«1985/1991»:378.015.31:316.64

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2019-45-75-80>

Міранович Владислав,
аспірант I року навчання кафедри історії та
культури України
miranovich_vlad@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3704-1637>
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди», вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.,
Україна, 08401

Miranovych Vladyslav,
Graduate Student of the 1st year of studying
the Department of History and Culture of
Ukraine
miranovich_vlad@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3704-1637>
Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University, 30,
Sukhomlynsky Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region,
Ukraine, 08401

ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У ПЕРІОД ПЕРЕБУДОВИ (1985-1991 РР.)

У статті відображено вплив радянської ідеології на студентську молодь, передумови і тенденції формування громадянської активності студентства України в період перебудови, а також створення і діяльність студентських об'єднань.